

Т. К. Кваша,
науковий співробітник відділу публічних фінансів,
ДУ "Інститут економіки і прогнозування НАН України"
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1371-3531>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.21.125

ЗАХОДИ ІЗ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ ІЗ ПЕРЕХІДНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Т. Kvasha,
Scientific Researcher, Department of Public Finance,
State Organization "Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine"

MEASURES TO INCREASE PRODUCTIVITY IN EUROPEAN COUNTRIES WITH ECONOMIES IN TRANSITION

У цій статті розглядаються чинники і заходи політики, направленої на зростання сукупної факторної продуктивності в країнах Європи з перехідною економікою. Адже повільне зростання СФП є причиною більш ніж половини уповільнення економічного зростання після світової фінансової кризи. Ще одне десятиліття слабкого зростання продуктивності може серйозно підірвати рівень життя та поставити під загрозу фінансову та соціальну стабільність країн світу.

Ціль дослідження — визначення заходів політики для забезпечення інноваційного поствоєнного економічного зростання України шляхом активізації сукупної факторної продуктивності (СФП) як інструменту фіскальної політики.

Ефективні заходи політики визначено за результатами аналізу звітів національних рад продуктивності країн з перехідною економікою ЄС та пропозицій Європейської Комісії із нейтралізації негативних чинників СФП для кожної такої країни.

This article discusses the factors and policy measures aimed at increasing total factor productivity in the transition countries of Europe. After all, slow TFP growth is responsible for more than half of the slowdown in economic growth since the global financial crisis. Another decade of weak productivity growth could seriously undermine living standards and jeopardize the financial and social stability of countries around the world.

The purpose of the study is to identify policy measures to ensure innovative post-war economic growth in Ukraine by boosting total factor productivity (TFP) as a fiscal policy instrument.

Raising productivity is a multi-faceted challenge which requires a set of well-balanced policies aimed, in particular, at supporting innovation, increasing skills, reducing rigidities in the labour and product markets, as well as allowing a better allocation of resources.

Effective policy measures are identified based on the analysis of reports of the National Productivity Boards of the EU transition economies and the European Commission's proposals to neutralize the negative TFP factors for each country. The proposals of the European Commission are setting up of national productivity boards to analyse developments and policies in the field of productivity and competitiveness, thereby contributing to implementation of the necessary reforms at the national level, and hence — sustained economic growth.

The analysis of the reports of the National Productivity Councils revealed measures aimed at addressing shortcomings in education to improve the quality of human capital and in SME management; at reducing infrastructure gaps, improving the management of innovation development and the efficient allocation of resources; and at increasing support for R&D, the development of new technologies, especially environmental and energy-efficient ones, and accelerating digitalization. Investments play a key role, particularly in innovation.

Ukraine should consider designating (or establishing) an organization responsible for monitoring and evaluating the TFP. Such an organization could be a scientific institution that would not require significant financial resources to organize the analysis of the TFP and develop recommendations for economic and financial policy measures.

Ключові слова: країни ЄС з перехідною економікою, політичні заходи, стимуляція зростання сукупної факторної продуктивності (СФП), національні ради продуктивності.

Key words: EU countries with transition economies, political measures, stimulation of the total factor productivity (TFP) growth, National Productivity Boards.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Економічне зростання значною мірою є результатом зростання продуктивності праці та сукупної факторної продуктивності (СФП), для підвищення яких наука, технології та інновації мають вирішальне значення. СФП зазвичай оцінюється як залишкова частина від внеску праці і капіталу у зростання виробництва / ВВП.

Останніми роками зростання СФП помітно сповільнилося практично у всіх країнах світу. У країнах з розвинутою економікою щорічне зростання продуктивності впало з 1,4 відсотка протягом 1995—2000 років до лише 0,4 відсотка після пандемії. У країнах з ринковою економікою, що розвиваються, цей показник знизився з 2,5 відсотка протягом 2001—2007 років до 0,8 відсотка. Ситуація ще гірша для країн з низьким рівнем доходу, де зростання продуктивності різко впало з 2 відсотків протягом 2001–2007 років майже до нуля після пандемії. Це посилює тиск на державні фінанси з боку охорони здоров'я та витрат, пов'язаних зі старінням населення [1, 2]. Взаємодія технологічних змін із ринком і невдала політика можуть одночасно сприяти зниженню продуктивності і збільшенню нерівності, що, у свою чергу, знизить потенційне зростання та інклюзивність.

Аналіз МВФ [3] показує, що повільніше зростання СФП є причиною більш ніж половини уповільнення економічного зростання після світової фінансової кризи. Ще одне десятиліття слабого зростання продуктивності може серйозно підірвати рівень життя та поставити під загрозу фінансову та соціальну стабільність країн світу.

Оскільки СФП відіграє таку величезну роль в економічному зростанні, необхідною умовою активізації сукупної факторної продуктивності є розуміння її ролі в економічному зростанні, а також основоположних сил, що обумовлюють її потенціал. СФП є складною, багатогранною концепцією, на розвиток якої може впливати широкий спектр політичних заходів, установ. Украї-

на потребує значних фінансових ресурсів для відновлення зруйнованої інфраструктури, розбудови власних оборонних потужностей, які планується генерувати шляхом фінансування бюджетом капітальних видатків на відбудову, програми підтримки бізнесу [4]. Для цього актуальним є огляд політики та її заходів, які сприяють активізації СФП у країнах з перехідною економікою. Все це доводить актуальність представленої роботи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Огляд публікацій щодо політики, направленої на зростання СФП, свідчить, що більша частина публікацій стосується конкретних заходів із підвищення внеску позитивних для СФП чинників, інша частина — останні публікації — ролі урядів, які можуть як стимулювати зростання, так і керувати ним і взаємодоповнювати політичні заходи у різних секторах економіки.

Прикладом першого висновку може бути політика щодо підвищення кількості та якості людського капіталу для зменшення дефіциту інновацій. Така політика направлена на підвищення рівня освіти працівників, насамперед, в галузі науки, технологій, інженерії та математики (STEM освіта) і на більш ранньому етапі (школа, бакалаврат) [5]; підвищення кваліфікації працівників і менеджерів, причому, підвищення кваліфікації менеджерів спричиняє приріст продуктивності у три рази більший, ніж від підвищення кваліфікації працівників; інвестиції у навчання на робочому місці та автоматизацію процесів [5]. Швейцарія, Швеція та Польща віддають перевагу прискоренню процесів автоматизації, тоді як компанії в Чехії та Франції — інвестиціям у навчання з відривом та навчання без відриву від виробництва.

Поліпшення охорони здоров'я та, особливо, освіти належать до напрямів реформ для збільшення участі робочої сили, оскільки краще освічені працівники, як правило, довше залишаються на ринку праці. Політика для подолання демографічного тиску включає заходи із підвищення пенсійного віку, які можуть бути доповнені заходами із адаптації літніх працівників і залучення емігрантів.

Останні роботи МВФ [6] та ОЕСР [7] синтезують докази того, як державна політика може сприяти продуктивності через свій вплив як на стимули, так і на можливості підприємств і працівників, враховуючи різні особливості фірм на технологічному кордоні, та інтегруючи взаємодоповнюваність заходів у різних сферах політики.

Маріана Мацукато акцентує увагу на "необхідності формування політики, яка сприятиме досягненню економічних амбітних цілей чіткої спрямованості. Це вимагає нового економічного мислення та сучасного підходу до політики. Уряди повинні визнати, що до економічного зростання варто прагнути, лише якщо воно є стійким і інклюзивним. Це означає перероблення контрактів; нові партнерства між державним і приватним секторами; розроблення нових інструментів і формування нових установ, які відповідають меті; це означає інвестиції у державні послуги. Уряди можуть як стимулювати зростання, так і керувати ним" [8].

Одним з потужних інструментів підвищення СФП є державні закупівлі. Глобальні бюджети державних закупівель становлять близько 13 трильйонів доларів на рік або 20—40 % національних державних витрат у країнах ОЕСР. Закупівлі можуть створити нові ринкові можливості і стимулювати інновації та інвестиції відповідно до пріоритетів уряду

Іншим важливим інструментом є державні інвестиції, які мають мультиплікативні ефекти і можуть каталізувати інновації та "залучення" приватних інвестицій у різні сектори, що особливо важливо в країнах, де компанії мало інвестують у дослідження та розробки [8].

В Україні наявні публікації щодо зв'язку СФП із експортом за даними чотирьох країн середземноморського регіону [9], впливу структурних зрушень на зміни сукупної продуктивності праці в Україні [10], моделювання економічного зростання країн на основі СФП [11], визначення чинників СФП і конкурентоспроможності України [12, 13] та її регіонів [14], методів оцінки показників СФП [15]. Публікації щодо державної політики із стимулювання СФП відсутні.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою даної статті є огляд чинників СФП і заходів із зростання СФП у країнах з перехідною економікою Європи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Регіони Європи з перехідною економікою — Словенія, Словаччина, Хорватія, Угорщина, Латвія, Литва, Естонія, країни Західних Балкан (Албанія, Боснія та Герцеговина, Косово, Сербія, Чорногорія, Північна Македонія), де ВВП на душу населення становить від 75 % до 100 % від середнього в ЄС.

Низька продуктивність вважається основною причиною уповільнення економічного зростання в Європі з середини 1990-х років, тому питання продуктивності займають важливе місце в порядку денному ЄС. Стратегія сталого зростання до 2020 року визначила підвищення продуктивності як один із чотирьох аспектів економічної політики ЄС [16], що має визначати структурні реформи, інвестиції та фінансову політику наступних років, врахо-

вуючи, що зростання сукупної факторної продуктивності та продуктивності праці є найважливішими детермінантами економічного зростання та добробуту.

Розроблення та реалізація політики для підвищення продуктивності є складним завданням, має ґрунтуватися на надійних доказах і комплексно розглядати складні чинники продуктивності, які певною мірою є специфічними для кожної держави [17]. Ось чому у Звіті п'яти президентів про завершення створення Європейського економічного та валютного союзу [16] кожній державі-члену рекомендовано створити установу, відповідальну за відстеження економічної конкурентоспроможності та надання політичних рекомендацій у цій галузі. На основі пропозиції Комісії Європейська Рада у вересні 2016 року прийняла Рекомендації, запропонувавши державам-членам створити національні ради з продуктивності до березня 2018 року.

Національні ради з питань продуктивності повинні досліджувати проблеми продуктивності, підтримувати розробку заходів політики, адаптованих до індивідуальних потреб кожної країни. У лютому 2019 року Європейська комісія опублікувала звіт про поточний стан створення Рад продуктивності [16], у якому доведено, що національні ради з продуктивності мають потенціал для інформування органів влади щодо продуктивності та конкурентоспроможності.

У 2021 році у 6 державах-членах з перехідною економікою створено національні ради з продуктивності — це Хорватія, Угорщина, Латвія, Литва, Словаччина, Словенія. Наприклад, Рада продуктивності Латвії [18] є консультативним органом Міністерства економіки, метою діяльності якого є сприяння дослідженням із економічної продуктивності та розробці незалежних, об'єктивних та науково обґрунтованих політичних рекомендацій для уряду Латвії. Естонія поки що не створила Раду з продуктивності, а Хорватія не розробляє щорічних звітів, але Європейська Комісія [19, 20], Світовий банк [21] відслідковують стан їхньої продуктивності, визначають чинники її уповільнення і надають пропозиції із реформ для відновлення і підвищення стійкості економік цих країн, які містять і пропозиції із зростання СФП.

У більшості країн Ради продуктивності є незалежними організаціями, самостійно приймають рішення щодо своєї програми роботи і можуть як самі виконувати дослідження, так і замовляти їх інші установи, та повинні щорічно звітувати про СФП та її чинники, заходи із підвищення продуктивності у своїх країнах.

У своїх звітах Ради з продуктивності містять порівняння продуктивності країн з перехідною економікою із аналогами в ЄС. Це порівняння виявило, що:

1) сектор послуг усіх країн ЄС мав незначний негативний вплив на довгострокове зростання СФП, хоча розмір цього впливу є більшим для старих країн порівняно з новими державами-членами;

2) існуючий розрив у продуктивності праці між ЄС і США, за прогнозом неодмінно збільшуватиметься на фоні більшої частки доданої вартості більш старих послуг у країнах ЄС порівняно зі США та нижчих темпів зростання продуктивності;

3) очікується серйозне уповільнення продуктивності в країнах ЄС у середньостроковій перспективі через несприятливі процеси міжгалузевого перерозподілу у

наслідок зміни як пропозиції, так і попиту, причому перший є більш домінуючим фактором;

4) прискорення зростання продуктивності в найбільш застійних секторах ринкових послуг потребує запровадження заходів щодо заохочення інвестицій у нематеріальний капітал і цифрові технології, але за наявності обґрунтованих доказів серйозних ринкових збоїв, які призводять до неефективного міжгалузевого розподілу ресурсів;

5) важливим напрямом формування людського капіталу як важливого чинника розвитку різних регіонів є базова освіта, оскільки велика частка людей з низьким рівнем освіти є більш важливою перешкодою для зростання, ніж менша частка людей з високою освітою;

6) високий рівень інвестицій має значні позитивні зовнішні ефекти, тому зростання інвестицій у будь-якому регіоні позитивно впливає на темпи зростання сусідніх регіонів.

Аналіз продуктивності. Усі звіти оцінюють продуктивність праці, а також сукупну факторну продуктивність.

Після кризи Ковіду-2019 зростання продуктивності ще більше сповільнилося у країнах Європи з перехідною економікою через обмежені інвестиції в науково-дослідні роботи та повільне впровадження цифрових технологій компаніями [22].

Багато звітів розглядають кризу COVID як можливість / поштовх для переходу до цифрового та екологічного середовища. Криза дала додатковий стимул процесу цифровізації, про що свідчить зростання електронної комерції та дистанційної роботи. У деяких країнах виявлено прогалини в цифровізації державного управління, включаючи системи охорони здоров'я та освіти.

Відповідно до звітів Рад, загальні чинники продуктивності включають зростаюче значення сфери послуг, зменшення кількості нових підприємств і старіння населення. Загальними є також чинники із утрудненої процедури банкрутства підприємств, що перешкоджає ефективному перерозподілу ресурсів, та брак кваліфікованих кадрів і недостатність впровадження цифрових технологій. Специфічні чинники для означених країн наведені у табл. 1.

Аналіз політичних заходів. Більшість річних звітів охоплюють майже всі напрями фінансово-економічної політики, однак сферам, пов'язаним із ринком праці та освітою, структурною політикою, державним управлінням / якістю інституцій та бізнес-середовищем, приділено більше уваги, оскільки вони безпосередньо пов'язані з продуктивністю та конкурентоспроможністю країн. До ключових сфер аналізу, зокрема, належать:

1) освіта, навички та навчання впродовж життя (наприклад, якість початкової освіти, випускники STEM, невідповідність навичок потребам ринку, підвищення кваліфікації робочої сили, у тому числі на нових цифрові та управлінські навички);

2) дослідження та інновації (інвестиції у ДіР, ефективність використання державних ресурсів у ДіР, передача знань і технологій);

3) інфраструктурна мережа (цифрова, транспортна, енергетична тощо);

4) бізнес-середовище (наприклад, ліцензування бізнесу, бюрократична тяганина, регульовані професії тощо).

У контексті COVID кілька Рад вказують на необхідність усунення бар'єрів для виходу нежиттєздатних підприємств. Однак, при цьому слід враховувати, що на відміну від звичайних часів, коли вихід менш ефективних компаній позитивно впливає на продуктивність і зростання, під час кризи це може призвести до банкрутства багатьох продуктивних компаній. Уникнення виходу життєздатних і продуктивних компаній потребує заходів щодо реструктуризації корпоративних боргів.

Загальними рекомендаціями щодо усунення існуючих бар'єрів для конкуренції на ринку послуг і формування єдиного європейського цифрового ринку є:

— активізація інвестиційного потенціалу приватного сектору для прискорення розвитку і впровадження технологій із зменшення викидів парникових газів, використання відновлювальної енергії та зростання енергоефективності;

— створення рамкових умов для конкурентного перерозподілу ресурсів у більш наукомісткі сектори економіки;

— фінансова підтримка науково-дослідних робіт та заходів цифровізації, у першу чергу, із державних джерел;

— забезпечення доступу до фінансування для МСП;

— розвиток технологічних та управлінських можливостей застосування передових знань суб'єктами господарювання;

— скорочення процедури банкрутства підприємств та підвищення її ефективності.

До заходів прискорення зростання продуктивності в окремих країнах ЄС з перехідною економікою віднесено:

— впровадження широкого пакету інструментів (цінових, субсидій, стандартів), спрямованих на розробку нових технологічних рішень, модернізацію інфраструктури, забезпечення стійкого розвитку підприємництва (Словенія);

— зменшення залежності економіки від імпорту вичерпного палива (Словаччина);

— розширення бюджетної підтримки висотехнологічних секторів економіки; залучення державних компаній до інвестицій у ДіР; вдосконалення правової бази розвитку інноваційної системи, зокрема, участині обов'язків і відповідальності зацікавлених установ і неурядових організацій, використання об'єктів інтелектуальної власності, закупівлі інноваційних продуктів та технологій (Латвія);

— розширення доступу до європейських високошвидкісних залізничних мереж та об'єктів енергопостачання; фінансування малих інфраструктурних проєктів у сільській місцевості; підвищення ефективності регулювання теплових мереж та витрат на інфраструктуру; збільшення податкових ставок на різні джерела енергії у залежності до вмісту викидів CO₂ (Естонія);

— прискорення переходу до зеленої і цифрової економіки з метою покращення позицій національної економіки в ланцюжку глобальної доданої вартості шляхом забезпечення ліквідності для малих і середніх компаній, адміністративної та фінансової підтримки заходів комерціалізації інноваційних продуктів; надання податкових пільг для ДіР; реформування системи освіти, підвищення дослідницького та інноваційного потенціалу державного сектору; модернізації регулювання ринку праці (Хорватія);

— підвищення ефективності управління міграційними процесами (програми професійної підготовки та со-

Таблиця 1. Чинники сповільнення СФП для країн Європи з перехідною економікою під час кризи Ковіду – 2019

Країна	Чинники сповільнення СФП
Словенія [23]	Повільність переходу до інноваційного зростання та циркулярної економіки Слабке реагування на зміну попиту на нові знання та навички Слабка ефективність уряду із підтримки ділової активності Складність податкової системи, часта зміна податкового законодавства Невідповідність ринку праці освіті працівників Зростання цін на сировинні товари, особливо на енергоносії Слабке сприяння сталим інвестиціям, використанню передових екологічних технологій та стійким бізнес-моделям
Словаччина [24, 25]	Зростання заборгованості домашніх господарств Адміністративний тягар, сильне регулювання сфери послуг Обмежений доступ до фінансування для компаній Збої в ланцюгах постачання під час ковідної кризи Регіональна фрагментація, у т.ч. з витратами на ДіР Брак населення з вищою освітою, зайнятості у сфері високотехнологічних та наукомістких послуг Розрив у продуктивності між іноземними та національними компаніями Концентрація іноземних інвестицій у секторах з низьким рівнем доданої вартості, зокрема в автомобільній промисловості. Дефіцит середніх підприємств
Угорщина [26]	Відрив прикордонних фірм від решти економіки за економічним розвитком Розрив у продуктивності між іноземними та національними компаніями Низька продуктивність державних фірм на фоні більш високої заробітної плати Значні відмінності між секторами, не достатньо ефективний розподіл ресурсів, що вказує на важливість глобальної конкуренції Велика частка непродуктивних суб'єктів господарювання
Естонія [19]	Низький рівень продуктивності та утруднений доступ до фінансування для МСП Зосередженість експорту на низько- та середньотехнологічних товарах Бар'єри для підприємництва та конкуренції Недостатньо ефективна інноваційна політика Обмеженість передачі знань між приватними та державними установами Низькі управлінські і підприємницькі навички Неефективне регулювання товарного ринку, що сприятливе конкуренції Бар'єри для в'їзду іноземців Прогалини в інфраструктурі інвестицій Неефективність використання енергії
Хорватія [20]	Низький рівень зайнятості та активності на ринку праці через прогалини та невідповідність кваліфікації Обтяжливість, складність і обмеженість бізнес-середовища Низька ефективність державного управління Регіональна фрагментація Корупція Низька інтенсивність досліджень і розробок Проблеми на всіх рівнях системи освіти
Латвія [27]	Переважаючі низькотехнологічні галузі у структурі обробної промисловості Недостатня участь у глобальних ланцюгах виробництва та постачання Прогалини в інфраструктурі Регіональна фрагментація Соціальна нерівність Низькі інвестиції в інновації, науково-дослідні розробки, низька загальна ефективність інновацій і середньої освіти Відсутність інвестицій великих компаній у дослідження та розробки Інфляція Швидше зростання вартості праці порівняно з продуктивністю Брак робочої сили (особливо кваліфікованої)
Країни Західних Балкан [28, 29, 30]	Зростання цін на енергоносії та продовольство Зниження купівельної спроможності населення і впевненості бізнесу Нестача робочої сили Зростання рівня бідності Зростання державних витрат Уповільнення темпів експорту і зростання імпорту Зростання дефіциту поточного рахунку Проблеми бізнесу: утруднений доступ до фінансування, антиконкурентна практика, відсутність або дорогі технології та брак навичок Корупція та еміграція

ціального забезпечення мігрантів, обміну досвідом членів діаспори, використання цифрових інструментів тощо) (Країни Західних Балкан) [31].

Пропозиції щодо конкретних заходів політики повинні бути різними для фірм, які розробляють і впроваджують новітні технології, та для фірм, які застосовують технології, що лише покращують виробничий процес. Для перших доцільно застосовувати заходи: сприяння розвитку потенційних винахідників; державного

фінансування фундаментальних досліджень; забезпечення співпраці між академічними колами, державним сектором і бізнесом; підтримки інвестицій у нематеріальні активи підприємств. Для другого випадку пропонуються інші заходи: підтримка прямих іноземних інвестицій для передачі знань; посилення абсорбційної спроможності вітчизняних фірм, особливо МСП; розширення застосування якісної цифрової інфраструктури, зокрема, фінансовим сектором [10]. Очікується, що запро-

поновані реформи та інвестиції підвищать потенціал зростання продуктивності у найближчі роки.

В Україні відсутні як законодавство із аналізу та відслідковування сукупної факторної продуктивності та її чинників, так і спеціальний орган чи установа, наділена відповідними повноваженнями, зокрема, щодо розроблення науково-обґрунтованих пропозицій для органів влади із стимулювання СФП з огляду на її роль в економічному зростанні.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У більшості країн сповільнення зростання (або навіть зменшення) робочої сили, зменшення прибутків від підвищення рівня освіти, екологічні проблеми та високий рівень державного та приватного боргу негативно впливають на зростання ВВП і продуктивність зараз і будуть впливати у майбутньому. Зростання доходів скоротиться, навіть якщо припустити, що відновляться історично нормальні темпи зростання продуктивності.

Взаємодоповнюючі заходи економічної та фінансової політики можуть пом'якшити існуючі негативні тенденції і допомогти максимізувати переваги технологічних змін.

Ради з питань продуктивності, створені у 6 країнах ЄС з перехідною економікою, мають функціональну автономію по відношенню до будь-якого державного органу, є відповідальними за розробку та реалізацію політики у сфері продуктивності та конкурентоспроможності. Матеріали їхньої діяльності є загальнодоступними, а річні звіти можуть використовуватися державами-членами та Комісією для удосконалення фінансово-економічної політики.

Відповідно до звітів Рад продуктивності всім розглянутим країнам Європи потрібна політика, спрямована на усунення недоліків в освіті із підвищення якості людського капіталу та управління МСП і прогалів в інфраструктурі, покращання управління інноваційним розвитком та ефективним розподілом ресурсів, а також підвищення підтримки ДіР, розроблення нових технологій, насамперед еколого — та енергоефективних та із прискорення цифровізації.

До важливих заходів щодо розвитку праці та людського капіталу слід включити підвищення частки активного населення працездатного віку, (зокрема, жінок та молодші чи старші працездатники); регулювання гнучкості робочого графіка, підвищення гнучкості в практиці найму на роботу та звільнення з неї, а також проведення інформаційних заходів щодо зростання продуктивності внаслідок різноманітності робочої сили.

Успіх реформ щодо підвищення продуктивності вимагає застосування багаторівневого підходу, який впливає як на стимули, так і на можливості підприємств і працівників. Політика має визнавати різні виклики, з якими стикаються фірми, які є високотехнологічними, і фірми, які відстають і здебільшого покладаються на наздоганяння продуктивності. Очікується, що запропоновані реформи та інвестиції підвищать потенціал зростання продуктивності у найближчі роки.

З огляду на рекомендації Ради Європейського Союзу доцільно розглянути питання визначення (або ство-

рення) організації, яка відповідатиме за моніторинг та оцінювання СФП в Україні. Такою організацією може бути наукова установа, яка не потребуватиме значних фінансових ресурсів для організації аналізу СФП і розроблення рекомендацій щодо заходів економічної та фінансової політики.

Література:

- Guillemette Y., Turner D. The long game: Fiscal outlooks to 2060 underline need for structural reform. OECD Economic Policy Papers. 2021. No. 29. OECD Publishing, Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/a112307e-en>.
- Bloom D., Luca D. The Global Demography of Aging. Handbook of the Economics of Population Aging. 2016. Vol. 1. Pp. 3—56. URL: <https://doi.org/10.1016/bs.hespa.2016.06.002>.
- Li Nan, Noureldin Diaa. Eliminating the Productivity Drag. Finance & Development. 2024. Vol. 61. No. 3. International Monetary Fund. Washington, DC 20090. USA. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2024/09/Eliminating-the-Productivity-Drag-Li-Noureldin>
- Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 751. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2024-%D0%BF#Text>
- Future of Jobs Report 2023. Insight Report. World Economic Forum. 2023. Geneva. Switzerland. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/>
- September 2024: Productivity. F&D Magazine. September 2024. International Monetary Fund. Washington, DC 20090. USA. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/topics?topic=Productivity>
- Andre C., Gal P. Reviving productivity growth: A review of policies. OECD Economics Department Working Papers. 2024. No. 1822. OECD Publishing, Paris. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/10/reviving-productivity-growth_936a1da3/61244acd-en.pdf (Accessed 19 October 2024).
- Mazzucato Mariana. Policy with a purpose. Finance & Development: A Quarterly Publication of the International Monetary Fund. 2024. Vol. 61. No. 3. P. 40—43. International Monetary Fund. Washington, DC 20090. USA.
- Учак Х., Озторк І., Сарак Т. Зв'язок сукупної факторної продуктивності та експорту (за даними сільськогосподарської галузі чотирьох країн середземноморського регіону). Актуальні проблеми економіки. 2012. № 9. С. 514—525.
- Кожем'якіна С. Вплив структурних зрушень на зміни сукупної продуктивності праці в Україні. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. № 5. С. 36—39.
- Тараненко І. В. Моделювання економічного зростання країн на основі сукупної факторної продуктивності. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. 2015. Вип. 9. С. 102—113.
- Кваша Т. К. Чинники зростання сукупної факторної продуктивності. Статистика України. 2019. № 2. С. 12—20.

13. Луїна І. Державні фінанси та інфраструктурні проблеми розвитку економіки. Економіка України. 2011. № 8. С. 46—56.

14. Кваша Т. К. Сукупна факторна продуктивність регіонів України. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 24. С. 137—144.

15. Шевчук Н. В. Методи оцінки показників багатофакторної продуктивності. Формування ринкових відносин в Україні. 2011. № 8. С. 23—28.

16. Progress report on the implementation of the Council Recommendation of 20 September 2016 on the establishment of National Productivity Boards: Report from the Commission to the Council. European commission. 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM%3A2019%3A152%3AFIN>

17. The Five President's Report: Completing Europe's Economic and Monetary Union. European Commission. 2015. URL: https://commission.europa.eu/publications/five-presidents-report-completing-europes-economic-and-monetary-union_en

18. Latvia's National Productivity Board — The University of Latvia think tank LV PEAK. European Commission. 2019. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-fiscal-governance/national-productivity-boards/latvias-national-productivity-board-university-latvia-think-tank-lv-peak_en

19. 2023 Country Report — Estonia. Directorate-General for Economic and Financial Affairs Institutional Paper 230. 82 p. Publications Office of the European Union, Luxembourg.

20. Analysis of the recovery and resilience plan of Croatia. European Commission. 2021. URL: https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility/country-pages/croatias-recovery-and-resilience-plan_en

21. Croatia Country Economic Memorandum. Laying the foundations: Boosting productivity to ensure future prosperity. The World Bank. 2022. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099131501272380831/pdf/P175222014daa00420a5b30388d19e66add.pdf>

22. Duernecker Georg, Sanchez Martinez Miguel. Structural change and productivity growth in the European Union: Past, present and future. European Commission. 2021. JRC126447. Seville. Spain.

23. Slovenia — Productivity Report 2023. European Commission. 2023. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-fiscal-governance/national-productivity-boards/slovenia-institute-macroeconomic-analysis-and-development_en

24. 2022 Country Report — Slovakia. European Commission. 2022. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/2022-european-semester-country-report-slovakia_en.pdf (Accessed 29 October 2024).

25. Report on Productivity and Competitiveness 2022. Institute for Economic Analysis (IHA). 2023. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/f860a250-3a38-4906-ad92-4cbafec35b1_en?filename=Report%20on%20Productivity%20and%20Competitiveness%202022_FINAL.PDF

26. Productivity differences in Hungary and mechanisms of TFP growth slowdown. European Commission. 2018. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1696744b-22b3-11e9-8d04-01aa75ed71a1/language-en>

27. Latvia's 2023 productivity report. University of Latvia. 2023. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/255a307c-c1ae-4ce6-9da1-f7936e7d8d07_en?filename=ECFIN-2023-00373-00-00-EN-TRA-00%20LV%202022%20AR.pdf

28. Multi-dimensional analysis of development in the Western Balkans. Assessing Opportunities and Constraints. OECD Development Pathways. 2021. OECD Publishing, Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/4d5cbc2a-en>

29. Western Balkans Regular Economic Report. Fall 2022: Beyond the Crises. World Bank Group. 2022. Vol. 22. Washington, DC. USA.

30. Guidelines for the Implementation of the Green Agenda for the Western Balkans. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM (2020) 641 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52020DC0641>

31. Western Balkans Regular Economic Report: Spring 2024. Invigorating Growth. World Bank. 2024.

References:

1. Guillemette, Y. and Turner, D. (2021), The long game: Fiscal outlooks to 2060 underline need for structural reform, OECD Economic Policy Papers, vol. 29, OECD Publishing, Paris, available at: <https://doi.org/10.1787/a112307e-en> (Accessed 19 October 2024).

2. Bloom, D. and Luca, D. (2016), "The Global Demography of Aging", Handbook of the Economics of Population Aging, Vol. 1, pp. 3-56, available at: <https://doi.org/10.1016/bs.hespa.2016.06.002> (Accessed 19 October 2024).

3. Li, Nan and Noureldin, Diaa (2024), "Eliminating the Productivity Drag", Finance & Development, vol. 61, no. 3, International Monetary Fund, Washington, DC 20090, USA, available at: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2024/09/Eliminating-the-Productivity-Drag-Li-Noureldin> (Accessed 19 October 2024).

4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024), Resolution "On approval of the Budget Declaration for 2025—2027", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2024-%D0%BF#Text> (Accessed 22 October 2024).

5. World Economic Forum (2023), Future of Jobs Report 2023, Insight Report, Geneva, Switzerland, available at: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/> (Accessed 19 October 2024).

6. F&D Magazine (2024), September 2024: Productivity, International Monetary Fund, Washington, DC 20090, USA, available at: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/topics?topic=Productivity> (Accessed 21 October 2024).

7. Andre, C. and Gal, P. (2024), Reviving productivity growth: A review of policies, OECD Economics Department Working Papers, vol. 1822, OECD Publishing, Paris,

available at: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/10/reviving-productivity-growth_936a1da3/61244acd-en.pdf (Accessed 19 October 2024).

8. Mazzucato, Mariana (2024), "Policy with a purpose", *FINANCE & DEVELOPMENT: A Quarterly Publication of the International Monetary Fund*, vol. 61, no. 3, pp. 40—43, International Monetary Fund, Washington, DC 20090, USA.

9. Uchak, H., Ozturk, I. and Sarak, T. (2012), "The relationship between total factor productivity and exports (according to the data of the agricultural sector of the Mediterranean region four countries)", *Actual problems of economics*, vol. 9, pp. 514—525.

10. Kozhemyakina, S. (2012), "The impact of structural changes on changes in aggregate labor productivity in Ukraine", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 5, pp. 36—39.

11. Taranenko, I. V. (2015), "Modeling the economic growth of countries based on aggregate factor productivity", *Bulletin of Mariupol State University, Series: Economics*, vol. 9, pp. 102—113.

12. Kvasha, T. (2019), "The Drivers of the Total Factor Productivity", *Statistics of Ukraine*, vol. 2, pp. 12—20.

13. Lunina, I. (2011), "Public Finance and Infrastructure Problems of Economic Development", *Economy of Ukraine*, vol. 8, pp. 46—56.

14. Kvasha, T. (2023), "Total factor productivity of the Ukraine's regions", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 24, pp. 137—144.

15. Shevchuk, N. V. (2011), "Methods of evaluating indicators of multifactorial productivity", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 8, pp. 23—28.

16. European Union (2019), Report from the Commission to the Council "Progress report on the implementation of the Council Recommendation of 20 September 2016 on the establishment of National Productivity Boards", available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM%3A2019%3A152%3AFIN> (Accessed 29 October 2024).

17. European Commission (2015), "The Five President's Report Completing Europe's Economic and Monetary Union", available at: https://commission.europa.eu/publications/five-presidents-report-completing-europes-economic-and-monetary-union_en (Accessed 29 October 2024).

18. European Commission (2019), "Latvia's National Productivity Board — The University of Latvia think tank LV PEAK", available at: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-fiscal-governance/national-productivity-boards/latvias-national-productivity-board-university-latvia-think-tank-lv-peak_en (Accessed 29 October 2024).

19. European Commission (2023), "2023 Country Report — Estonia", Directorate-General for Economic and Financial Affairs Institutional Paper 230, 82 p., Publications Office of the European Union, Luxembourg.

20. European Commission (2021), "Analysis of the recovery and resilience plan of Croatia", available at: https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility/country-pages/croatias-recovery-and-resilience-plan_en (Accessed 29 October 2024).

21. The World Bank (2022), Croatia Country Economic Memorandum "Laying the foundations: Boosting productivity to ensure future prosperity", available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099131501272380831/pdf/P175222014daa00420a-5b30388d19e66add.pdf> (Accessed 21 October 2024).

22. Duernecker, G. and Sanchez Martinez, M. (2021), *Structural Change and Productivity Growth in the European Union: Past, Present and Future*, European Commission, JRC126447, Seville, Spain.

23. European Commission (2023), "Slovenia — Productivity Report 2023", available at: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-fiscal-governance/national-productivity-boards/slovenia-institute-macroeconomic-analysis-and-development_en (Accessed 29 October 2024).

24. European Commission (2022), Commission staff working document SWD/2022/627 final "2022 Country Report — Slovakia", available at: https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/2022-european-semester-country-report-slovakia_en.pdf (Accessed 29 October 2024).

25. Institute for Economic Analysis (IHA) (2023), "Report on Productivity and Competitiveness 2022", available at: https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/f860a250-3a38-4906-ad92-4cbafec35b1_en?filename=Report%20on%20Productivity%20and%20Competitiveness%202022_FINAL.PDF (Accessed 29 October 2024).

26. European Commission (2018), "Productivity differences in Hungary and mechanisms of TFP growth slowdown", available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1696744b-22b3-11e9-8d04-01aa75ed71a1/language-en> (Accessed 29 October 2024).

27. University of Latvia (2023), "Latvia's 2023 productivity report", available at: https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/255a307c-c1ae-4ce6-9da1-f7936e7d8d07_en?filename=ECFIN-2023-00373-00-00-EN-TRA-00%20LV%202022%-20AR.pdf (Accessed 29 October 2024).

28. OECD (2021), *Multi-dimensional analysis of development in the Western Balkans. Assessing Opportunities and Constraints*, OECD Development Pathways, OECD Publishing, Paris, available at: <https://doi.org/10.1787/4d5cbc2a-en> (Accessed 29 October 2024).

29. World Bank Group (2022), *Western Balkans Regular Economic Report vol. 22 "Fall 2022: Beyond the Crises"*, Washington, DC, USA.

30. European Union (2020), Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM (2020) 641 final "Guidelines for the Implementation of the Green Agenda for the Western Balkans", available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52020DC0641> (Accessed 29 October 2024).

31. World Bank (2024), *Western Balkans Regular Economic Report vol. 25 "Spring 2024: Invigorating Growth"*, Washington, DC: World Bank, USA.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2024 р.